

Мр. Душан ГУТЕША
Државни архив Србије, Београд
d.gutesa@archives.org.rs

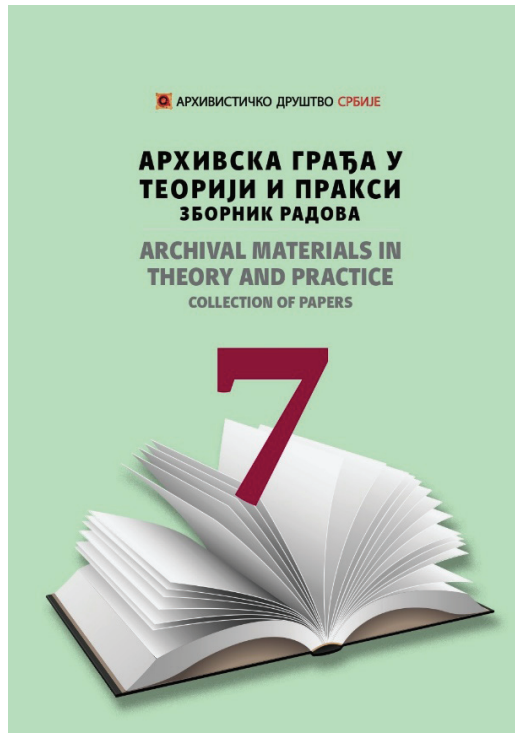
UDK/UDC: 930.25(497.11) (082)

**АРХИВСКА ГРАЂА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ,
Зборник радова, књига 7, Архивистичко друштво Србије,
Београд 2024, 468 стр.**

У духу тежње да поспешу размену различитих архивистичких пракси, унапреди стручни дијалог, укаже на актуелне проблеме и изазове у архивистици, Архивистичко друштво Србије је и 2023. године организовало седмо по реду међународно саветовање.

Покровитељ саветовања, одржаног од 11. до 13. октобра у Куршумлијској Бањи, било је Министарство културе Републике Србије, док је улогу домаћина преузео Историјски архив „Топлице” из Прокупља, у сарадњи са Међуопштинским историјским архивом Чачак. Теме представљене на саветовању, одржаном под слоганом „Архиви инспиришу”, задобиле су коначну форму у зборнику који садржи 28 радова распоређених у три тематске целине. Радовима претходи *Уводна реч* госпође Леле Павловић, председнице Архивистичког друштва

Србије, у којој су на прегледан начин пружене основне информације о току саветовања у Куршумлијској Бањи, као и *Реч уреднице* зборника, госпође Слободанке Цветковић, чији осврт на изазов наметнут развојем вештачке интелигенције представља драгоцен уводни подстицај за размишљање.



Прва тематска целина носи назив „Архиви и иновативне технологије” (стр. 15–117) и састоји се од седам радова. У коауторском раду „SCyDia – OCR софтвер за српску ћирилицу са дијакритицима”, који потписују др. Велибор Илић (Истраживачко-развојни институт за вештачку интелигенцију Србије), мср. Ленка Бајчетић (Институт за српски језик САНУ), др. Снежана Петровић (Институт за српски језик САНУ) и др. Ана Шпановић, (Институт за српски језик САНУ), је представљено софтверско решење које са високим процентом тачности трансформише штампани ћирилични текст са разноврсним дијакритичким знацима у дигитални претраживи формат. Широки распон могућности који пружа вештачка интелигенција кроз примену апликације чет-бота, њене добре и лоше стране и потенцијална примена у архивима су предмет рада „Могућности примене вештачке интелигенције у архивима – CHATGPT”, чији је аутор Александар Бережнов из Историјског архива Краљево. Др. Михаил Васиљевич Ларин са Руског државног универзитета за хуманистичке науке у раду „Организација архивског чувања електронских докумената у Русији” пружа информације о дOMETИМА праксе чувања електронских докумената у Русији, као и програмима, системима и правним оквирима који уређују ову област. Кроз рад доценткиње Наталије Генадјевне Суровцеве са Руског државног универзитета за хуманистику „Састав метаподатака животног циклуса електронских докумената”, актуелизовано је питање различитих врста метаподатака, као података о подацима, али и питање њиховог преноса из система за управљање у систем за чување електронских докумената. На темељу хемијске анализе састава мастила и печата у документима из 19. века, Горан Судимац из Државног архива Србије у раду „Недеструктивно испитивање архивске грађе из XIX века портабл X-флуоресцентним спектрометром” указује на проценат заступљености тешких метала у анализираној архивској грађи. О фазама у процесу дигитализације архивског фонда Канцеларија маршала Југославије са крајњим циљем доступности дигиталних докумената за кориснике у веб-апликативној бази у коауторском раду „Дигитализација фонда Канцеларија маршала Југославије” писали су др. Душан Бојковић и Сениша Тадић из Архива Југославије, док је Сениша Домазет из Архива Босне и Херцеговине у раду „Дигитално градиво у Архиву Босне и Херцеговине – терабајти без сталне адресе” указао на важну проблематику миграције дигитализованих података који су похрањени на старим дигиталним медијима попут дискета или ДВД-а, као и потреби да се осигура одговарајућа опрема и стручни кадар за брзе промене које су *modus vivendi* дигиталног окружења.

Друга целина представља најобимнији део зборника (стр. 119–297) и чини је тринаест радова, обједињених под насловом „Актуелна питања архивске службе”. Целина започиње радом мср. Светлане Перовић Ивовић из Архива Југославије „Планирање добро организованог депоа као услов за адекватну заштиту архивске грађе“, у којем ауторка истиче важност

поштовања различитих међународних и националних смерница у погледу обезбеђивања одговарајућих амбијенталних и архитектонских услова у депоима, а све са јасним циљем превентивне заштите архивске грађе која се у њих похрањује. Тамара Вијоглавин Манчић из Архива Брчко дистрикта Босне и Херцеговине у раду „Поплаве и последице које трају”, на примеру архивске грађе која је током незапамћене поплаве у Брчком 2014. године тешко оштећена до степена неупотребљивости, отвара питање непостојања законских регулатива у Босни и Херцеговини које би уредиле начин поступања у оваквим случајевима, те евентуално регулисале поступак уништења овакве неупотребљиве архивске грађе. У раду Георга Јовановића под називом „Рестаурација и конзервација пергаментне повеље из 1817. године” изложен је след рестаураторских и конзерваторских поступака у раду на *Привилегијалном писму слободном граду Суботици*, пергаменту који се чува у Историјском архиву Суботица. О значају и неопходности савременог противпожарног система у архивским установама, и у том погледу предностима система *Noves 1230*, писали су Наташа Малобабић Вукић и Југослав Вељковски из Историјског архива Града Новог Сада у раду „Противпожарни систем *Noves 1230* у систему заштите архивских депоа Историјског архива Града Новог Сада”. Марија Тодоровић из Историјског архива Шумадије Крагујевац, ауторка рада „Домети важеће законске регулативе на заштити архивске грађе и документарног материјала – из рада Историјског архива Шумадије”, анализира утицај законских норми прописаних Законом о архивској грађи и архивској делатности у области заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива и однос субјеката заштите у погледу њиховог поштовања. У раду „Каталог поступака као елемент канцеларијског пословања” Милена Поповић Субић из Архива Војводине прати ток прилагођавања канцеларијског пословања захтевима електронске управе кроз новонастала софтверска решења, чију основу представља каталог свих управних и неуправних поступака једног органа. Искуства суочавања са изазовима у којима се нашао Државни архив у Вуковару приликом трајања поступка реституције и озакоњења незаконито подигнутих објеката представљају предмет рада „Архиви у служби управе – приказ судбоносних тренутака из недавне повијести архивске службе у Републици Хрватској”, чији је аутор Стјепан Прутки из поменутог архива. Душан Жугић из Историјског архива Ужице у раду „Ревалоризација архивске грађе и документарног материјала са продуженим роковима чувања” преиспитује рокове чувања одређене финансијске и кадровске документације приспеле у архив по окончаним стечајним поступцима, сматрајући да не треба да носи ознаку „трајно”. Док Мирјана Миленковић из Историјског архива Београда у раду „Танасије Ж. Илић – професор и архивиста” пружа информације о професионалном развоју и стручном доприносу овога професора историје, архивисте и неуморног прегаоца, Ивана Јовановић из Историјског архива Ниш у раду „*Испод пера премало хладовине* – Ђорђе Стаменковић (1929–1994), доајен

српске архивистике” наводи податке из богате биографије још једног историчара, дугогодишњег директора Историјског архива Ниш – Ђорђа Стаменковића. Рад „Питање разграничења и формирања архивских фондова правосудних органа у постсоцијалистичкој Србији” Милорада Јовановића из Историјског архива „Средње Поморавље” Јагодина представља опсежну анализу законских прописа 1945–2008. године који регулишу област правосуђа, са исходом утврђивања 2009. године као хронолошке границе између престалих и започетих фондова правосудних органа. О архивској грађи која се односи на живот кнеза Михаила Обреновића, а похрањена је у Народном музеју Шумадије и Историјском архиву Шумадије, као и о предлогу штампања тематског зборника чију би окосницу чинио живот овога српског владара, пише Горан Милосављевић из Историјског архива Шумадије Крагујевац у раду „Трагом кнеза Михаила у Крагујевцу, пут ка тематском водичу”. Другу целину заокружује рад Зорице Смиловић из Историјског архива Београда „Потенцијали Историјског архива Београда као партнера образовног система у Србији”, који пружа преглед образовних активности ове установе кроз деценије од њеног постанка, али и преглед актуелних едукативних садржаја који се нуде.

Последњу, *трећу целину* зборника, чини осам радова, а њен назив је „Архивска грађа у иностранству од значаја за историју српског народа и Србије” (стр. 299–468). У првом раду „Прокупље и Чачак у светлу архивске грађе Аустријског државног архива” др. Филип Крчмар из Историјског архива Зрењанин представио је грађу која се чува у Аустријском државном архиву, а односи се на два града чији су архиви организатори међународног саветовања 2023. године, притом скренувши пажњу на велики значај овога архива за изучавање српске националне историје. На такође огроман значај који државни архив у Бад Аролсену има када су у питању југословенски заробљеници и историјска реконструкција њихових судбина под стегом немачких нацистичких власти, указала је др. Кристина Јоргић Степановић из Спомен-парка „Крагујевачки октобар” у раду „Југословенски ратни заробљеници у изворима Аролсен архива – међународног центра посвећеног нацистичком прогону”. Архивска саветница у пензији Вера Филиповић у раду „Архивска грађа Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји“ дала је преглед архивских фондова и збирки који се чувају у овом архиву, учинивши притом осврт на скоро четири деценије дуг рад архивиста из Државног архива Србије на сређивању и обради поменуте грађе. На основу дневника Манојла Илића, учитеља из Рудог, мр. Александра Пијук-Пејчић из Хисторијског архива Сарајево у раду „Патње Срба у логору Арад кроз дневничке записе Манојла Илића” је представила страхотне услове којима је српско становништво из Босне и Херцеговине било изложено током заробљеништва у Првом светском рату. Драгоцен прилог раду чине Статистика интернираних Срба из Босне и Херцеговине у логору Нежидер, као и попис 547 Срба са истог простора који су

интернирани у логору Арад. У раду „Градиво архива Босне и Херцеговине о слању српске дјеце на прехрану у Хрватску и Војводину тијekom 1917. и 1918. године” др. Шимун Новаковић из Архива Босне и Херцеговине издваја архивске фондове који садрже грађу о овој распрострањеној појави, узрокованој појавом тешке глади током завршних година Великог рата. Амела Бедаковић из Хисторијског архива Сарајево у раду „Коло српских сестара у Сарајеву 1920–1941. године” представља племените подвиге овог удружења и његову непорециво огромну улогу у подизању народне свести. Радом „Истраживања у Мађарској. *Српске привилегије* – пројекат од националног значаја” Зоран Стевановић из Архива Војводине пружа информације о току истраживања у Арпад музеју у Српском Ковину, мађарским архивима и библиотекама, дајући и додатни осврт на методолошки приступ у реализацији овог пројекта. У последњем раду који носи наслов „Улога Главног архивског савета ФНРЈ и Савета академија наука ФНРЈ у организовању истраживања и микрофилмовања архивске грађе за историју југословенских народа у страним архивима”, ауторка Видосава Ераковић из Архива Југославије осветљава важан пројекат почетних истраживања архивске грађе значајне за југословенске народе, смештене у страним архивима, али указује и на недостатке који су се приликом таквог напора испољили.

Имајући у виду разноврсност тема које су се нашле у зборнику, међународну димензију у преплитању различитих искустава темељених на истраживањима и представљањима архивске грађе из више архива, као и допринос на пољу многих отворених питања скопчаних са изазовима који се намећу у актуелним архивистичким оквирима, овај зборник без сумње заслужује пажњу стручних кругова. Радови објављени у овом зборнику, као и радови из свих претходних зборника, доступни су у електронском облику на сајту Архивистичког друштва Србије.